

Echu ma fourmenadenn e Sant-Riwall, setu-me adarre war roudoù ar c'hi ruz.

«Kenavo ar c'hentañ gweled, va faotr, ha chañs vat deoc'h. Ac'haleu e rankit mont bremañ da dapout Botmeur. Eno e vezo lavaret deoc'h gant an Aotrou Person da belec'h mont da gas o kí.»

Eus Sant-Riwall d'al lec'h m'emaon o vont ez eus ul leo-vale. Ar pennad hent-se a vo graet dillo ganeomp, peogwir n'edo ket sonet c'hoazh unnek eur-hanter e tour Botmeur pa 'z edomp o treuzi ar vourc'h evit mont d'ar presbital. Eno, ouz traoñ moger uhel liorz an Aotrou person, e stagas ar c'hi da harzhal, evel m'en doa graet e Sant-Riwall. Eur beleg kozh a deuas neuze d'hor c'havout, hag e lavaras :

-Ah ! Emezañ d'in, en em gavet oc'h erfin !

-Ya da, aotrou persoun, en em gavet omp, zur, a welit ervat ! Hag ar bed ganeoc'h hiziv ? -

Bravik a-walc'h, Yann ! »

On les voit les déments du côté de Commana

De Botmeur et de Brasparts

Leur panse pourrie de cidres amers

Et de vinasses violettes...

Déments

Démons

Abandonnés

Boulimiques

Éthyliques...

Et c'est en titubant

A Botmeur Commana et Brasparts

Qu'ils arpentent les chemins du néant...

Nos déments, nos semblables, nos frères...

Xavier Grall

Daoust hag-eñ e welin seurt boudoù hanter-dud hag hanter-ziaouled o stankañ ma hent ?

Ma breur int ? Me zo heñvel outo ?

Amprestet eo ar werzenn ziwezhañ da Baudelaire : « Hypocrite lecteur,- mon semblable,- mon frère ! »...

En ur dreuziñ ar vourc'hig 'm eus graet un arsav dirak porrastell ar vered. Gwechall e save enni chapel ar c'hastell a rae evit iliz d'ar barrezianiz. Ken bihan e oa ma veze lâret ar rimadell-se gant an dud :

E parrez Boneur

Pa veze dek en iliz

E veze tregont er vered

Un iliz nevez a zo bet savet ha n'eo ket darempredet kalz gant parrezianiz deuet da vezañ distank.

Bez ar skrivagner **Fañch Abgrall** a zo kempennet mat a-drugarez d'ar gumun. E pep korn

deus outi ez eus ur bodig beuz, arouez ar varzhed. Oberenn glok eus alc'houeder an Are
 _¹ e anv barzh _ ganet e Kreisker ha marvet d'an oad a bevar bloaz warn-ugent
 abalamour d'ar drouk-skevent, a zo da werzhañ en ti-kêr (tost hanter briz !).

Warc'hoazh ez in war roudoù kêriadenoù meneget gantañ evit
 lec'hiañ istor « Riwall ar Soner » skrivet e-tro ar bloavezhioù 1928 : Ar
 Veridi, Roz-dû (le raidillon), Roudouderc'h (un pauvre village de
 miséreux...), Koad Den-goat, (farfouillis d'épines...) la Croix-Cassée
 (une chaumine fumait à...). Awenet eo bet Fañch Abgrall gant ur vojenn
 gont istor ur soner a oa o tont en-dro eus ur friko ha kouezhet e-barzh
 un toull-trap lec'h ma oa ur bleiz tapet. Meur a skrivagner pe varvailher o
 deus faltaziet istorioù hervez ar steuñv-se dindan stummoù disheñvel.↵

a

Bev-buhezek eo **Gege Gwenn**, un annezad a vil vicher en deus skrivet romantoù
 realour diwar-benn stourmoù sokial er vro. « An deiz hir-gortozet. » a zo un heuliad a
 beder lodenn a zezrevell en c'hentañ gour unan istor Jakez Malvegon, un anarkour
 anezhañ. A-dreuz buhez sokial ha [trivliadel](#) ar paotr e ra ar skrivagner un daolenn maget
 gant darvoudoù pemdeziek evit « adkavout pe dizoloñ sonerezh kreñv, lañsus pe luskellus
 ha pozioù entanet ar bloavezhioù 70. » Ouzhpenn-se n'eus ket par dezhañ evit kas war-
 raok un droiad e brezhoneg a-dreuz ar barrez. Tres ur c'honter gouizieki a zo warnañ. Ha
 danvez a zo ! N'eus nemet lenn an titouroù war Wikipedia.↵

Setu da-heul frazennoù kentañ eus « Saga Arvorika » kaset da benn gant **Yann-Bêr
 Kemener**. Ouzhpenn un istor a garantez liammet gant darvoudoù kevrinus e ra ar
 skrivagner un [dezrevell](#)² eus buhez rust ha kalet pilhaouerien ar vro e deroù an ugentvet
 kantved. « Ma anv zo Yannig Tosser. Ganet on amañ e Bod Kador war dachenn parrez
 Bodveur e kreizig-kreiz menez Are, nepell diouzh Tuchenn Gador ha nepell diouzh ar
 Groaz Torret... ». Deskrivañ a ra an arbennigour en un doare pizh al labour tro-dro an
 taouarc'h ha mont-ha-dont ar bilhaouerien etre o zi ha lec'hioù o dastumadeg. Hemañ a zo
 bet titouret gant pilhaouerien erru kozh. E-touesk ar re-se an hini Lili Tosser a orin eus
 Brenniliz ha testenioù dezhañ a vag ul levrig gouestlet d'ar vicher. Ur gwir labour a
 etnologour.

War-zu ar c'hrec'hioù

Tokarnet mat, bragoù berr skrivet warno « Breizh », roched prenet e kêr Moab
 (Stadoù Unanet) tennañ a ran ouzh ur marc'heg baleer war gein jav-dibr ma belo. Sterniet
 on evit talañ ouzh uhelderioù ar vro. Goude bezañ gweladennet kêriadenoù meneget
 gant Fañch Abgrall e oan e-sell da bignat kribennoù menez Are. Da gentañ 'm eus

¹[Trivliadel = sentimental](#)

²[Dezrevell = récit](#)

troadikellet betek un ostaleri a sko war an hent-bras a liamm Montroulez ha Kemper. « Kroaz Torret » hec'h anv a zegaz soñj eus ur groaz a oa bet savet amañ gwechall (e 1540 hervez Jehan de Botmeur). Lod a lavar e oa bet torret honnezh gant dispac'hourien e-pad ar Reveulzi. Ne vez ket gwelet ken ar bod-iliav war dalbenn ar savadur a ziskoueze an ostalerioù gwechall. Koulskoude e chom bev eñvor ar plant e komzoù an dud. El levr « Skol-Louarn Veig Trebern » e tispieg an tad Herve, mañsoner a vicher, penaos eo distroet d'ar gêr e fin ur sizhunvezh labour « evit mont da dremen ar Sul gant va chopiged ha va hini gozh » Tommet eo d'e fri un tammig. N'eo ket touellet e wreg Kaourantina :
« Graet ho peus ho tevosionoù d'ar chapelioù-bod-iliav...Klevet 'm eus c'hwez ganit diouzhtu, pa out deut en ti. »

Ha bremañ dao war-zu **chapel Sant-Mikael** (war terouer Sant-Riwall, ret eo bezañ resis evit herzel ouzh an tabut). Ambrouget on gant ar ganaouenn savet gant Youenn Gwernig :

Mintin abred on bet va-unan
Kichen Chapelig Sant Mikael,
Ha tro-war-dro ar vrumenn
A stanke din prenestr ar bed.

Ne fell ket din heuliañ an hent koultronet. Gwelloc'h eo din mont gant ur wenodenn hag ez a a-dreuz ar waremm. Da gentañ, eo diaes a-walc'h krapañ gant ar wenodenn-mañ. Met buan-buan ez a war strishaat. En he c'hreiz eo **ervet**³ an douar gant glav-pil ar goañv. Mein a ruilh dindan ma rodoù. An troadikelloù a skrab ouzh riblennoù. Ur gwir hent-bleiz. Divarc'het on. N'on ket gloazet. Kenderc'hel a ran war droad betek hanter-hent ar c'hrav. Heuliañ a ran un droiad darempredet gant heñcherien-ambrougerien eus ar gevredigezh ADDES lec'hiet e Boneur. Kroaziañ a ran skolidi divyezhek eus Le Releg-Kerhuon war glask mammenn ar stêr Elorn a red e-barzh lenn-vor Brest. Setu ar c'hildroennoù diwezhañ a-raok tizhout ar c'hrec'h. Sur, pignat betek 380 m n'eo ket un taol-kaer. Setu ar pezh a chom eus ar menezioù uhel a zo bet plaenaet abaoe an hoalad kentañ gant an elfennoù naturel. N'eo ket ken lorc'hus an dorgenn evit odeoù 'm eus treuzet da geñver beajoù e bro Nepal. Uveloc'h eo al lec'h. Ar chapel biltosek staget ouzh an douar, a zo bet savet hag adsavet (bloavezhioù 1677/1820/1892) gant danvezioù a-liv, gant an tro-war-dro evit trugarekaat ar Sant da vezañ kaset kuit ur c'hleñved a rae e reuz er vro abaoe pell. Evel-just, ur vojenn a gont e oa bet sikouret an daouejon a gase ar mein gant Sant Mikael e-unan... Mojennoù all o sevel evel troellennoù moked en aer :

Pa vez al loar en he c'hann, e vez an diaoul war vale er Menez Are. Fellout a ra dezhañ pakañ krog en eneoù ha kas anezho en ifern er Yeun...

Diaouled kaset kuit diouzh korf an dud a zo chadennet e-barzh ur c'helc'h hud e-krec'h ar menez. Ar re a lak an troad e-maez eus ar c'helc'h a zo kondaonet da redek e-doug an noz hep ober un arsav....

A-wechoù ar re Goñjuret en em zisparc'h er Yeun. Dreist ar Menez ur sklerijenn a zo war-wel. An arc'hael Mikael a heñch ar Yeun gant e gleze ha pep tra a gav e reizh-mat

³Ervet = raviné

adarre. ↵

Hervez a lavarer :↵

Sant Mikael a oar an tu↵

D'ampech youal ar bleiz du...↵

Diwall a ra ar Sant an deñved o peuriñ er waremm, ar vesaerien a gave repu er chapel, an douristed war droad ha war velo, ar varzhed a ra bodadegoù evit lidañ an heol. Gallout a ra un den aspediñ ar Sant evit lakaat ar re ampechet da gerzhet adarre, ar vugale da greskiñ hag an eostoù da vezañ fonnus. E koulz pardonioù e-pad ar brezel bed kentañ e veze goulennet ouzh ar Sant lakaat ar brezel da baouez.↵

Eil poz ar ganaouenn gant Youenn Gwernig a lâr :↵

Avel ebet war gern an duchenn ↵

Na trouz ebet oa tro-war-dro↵

Prennet e oa ar chapelig...↵

Hiziv eo digor an nor d'ar pevar avel. Gwir eo, n'eus netra da laerezh. Diglink ha rust ar mogerioù. ↵

Poent eo din dibunañ ur bedenn virvidik evit bezañ dindan askell ar Sant hollc'halloudus. N'eo ket dizañjer diskenn a dizh uhel tachenoù war ziribañs gant ma marc'h-houarn treuz bro. Gallout a ra Sant Mikael am mirout da vont re abred en tu all da vro ar bara. Hag ur bedenn virvidik ne ra drouk da zen ebet, neketa ?↵

Sant Mikael ↵

Hon difennet er stourm↵

Bezit hor skoazell↵

A-enep da zrougiezh↵

Ha da stignoù an diaoul↵

Doue da c'hourc'hemenn dezhañ,↵

Ni hoc'h asped ↵

Ha c'hwi Tiern armead an neñvoù↵

Stlapit en ifern gant nerzh Doue ↵

Satan hag an drouksperedoù all↵

A vez o kantren dre ar bed↵

Evit emgoll an eneoù !↵

Raloc'h-ralañ e vez livet war sichenn delwennoù ar Sent pe vrodet war bannieloù-iliz ar gourc'hemenn-se e brezhoneg :↵

Pedit evidomp...

War-zu Tuchenn Kador

Diskenn a ran eus ar « Menez » gant ar wenodenn a gas betek an hent D42. Tost d'ar c'hoazhent e troad ar Menez emañ eienenn an Elez. Goude bezañ treuzet al lenn e red ar stêrig e-barzh an Aon e-kichen Penity Saint-Laurent. Evidon-me e heulian ar GR 380 a dremen e-kichennik an « Duchenn Gador » peotramant anvet « Menez Kador ». Petra vez graet eus « kador » e Galleg ? Lod a lavar : « chaise ». Dellezañ a ra al lec'h un droidigezh

pompusoc'h. « Trône » ne lavaran ket... « Tuchenn » pe « Menez » ? Daoust ma strivoù evit tizhout kern ar Menez(380m) n'eus netra da welet gant un ode bennak eus Tro Frañs. « Un Duchenn » a zo tostoc'h ouzh ar wirionez. Ouzhpenn-se kollet ganti he zitl a lec'h uhelañ e Breizh. Ar « Roc'h Ruz » a zo e penn an druilh. Ar pezh a zisplij d'ar barrezianiz eus Boneur endra zo fier-ruz re eus Plouneour-Menez. « Rampo » en deus divizet an IGN evit mirout ouzh ar gwad da vezañ skuilhet e-doug brezelioù etre breudeur. Ne vern , me zo a-dal ar roc'helloù kizellet brav gant un arzour bennak. An elfennoù naturel pe un Doue-arzour ? Pe un diskibl eus an Aotrou beleg Fouéré, an hini en deus kizellet reier e Rotheneuf ? Treset pizh eo bet penn un arzh gourvezet er radenn. 'N eus ket da faziañ. Seblantout a ra din bezañ un harzh-kev eus an amzer gozh. Dre chañs eo kousket al loen. Meurdezus eo ar gweledva liesliv ouzh ma zreid. A-wechoù splann dindan an heol, a-wechoù kevrinus dindan ur vorenn skañv. Dirakon en em astenn Bro-Gernev betek ar mor Atlantel hag a-dreñv din Bro-Leon betek aodoù mor Breizh. Evit an eil gwech emañ tost ouzh an harzhoù etre daou ved disheñvel hervez lod. Ar wech kentañ e oa war bont Rohan e Landerne a ro an tu da vont dreist ar stêr Elorn. Neuze e Boneur ur vaouez eus ar bourk he deus lâret din, fier ruz : « Me zo un Gernevadez ».

N'eo ket pell ar **Roc'h Trevezel** he deus awenet Ivonig Pikard.

Rouanez ar roc'hiou eus a Venez Arre,

Dister en da gichen e kavan Menez Bre,
 Torgen ar Menez Hom, Sant-Mikael e-unan...
 En Gwirionez, ez out tredemarz Breiz-Vihan !

Eus da griben 'weler a bep tu, pell ha pell,
 An daolen ar vrava hag ar franka dremwel,
 En deiz, an ilizou deus Kastell da Gerez,
 En noz, an touriou-tan war gant ha kant enez !

Du-hont, Toull all Laeron, war mein ar Menez Du,
 Al listri e porz Brest, ar bagou e Dourdu,
 Ha, da fin mezeven, kaera kurunen aour
 Stignet gant tantadou da zant Yann-Badezour !

Savet evel eur benn 'tre Leon ha Kerne,
 Bez 'ez out ar voger e tistranna ané,
 Pell-zo e talc'hez penn ouz da enebourien,
 Glao, skorn, aveliyou, krizder ar yenien.

Te 'ziskouez d'an Estren ma karfe dont e Breiz,↵
Gant paotred ar Mene 'kavje da stourm eleiz :↵
Gwall-gripet war e gorf 'chomfe e grec'hen lor ↵
Benn ma c'halfe moustra douar sakr an Arvor !